

НЕТРАДИЦІЙНІ ПРИЙОМИ РОЗКРИТТЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ХУДОЖНИКА-ПЕДАГОГА

Чирва О. Ч.,

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. У статті розглядаються перспективи використання нетрадиційних методик і прийомів актуалізації та розкриття творчого потенціалу особистості, які базуються на використанні візуальних засобів. На основі огляду поширених нетрадиційних стратегій активізації та розвитку творчих здібностей особистості, простежуються шляхи удосконалення фахової підготовки студентів художньо-графічних факультетів педвузів.

Ключові слова: художник-педагог, особистість, реалізація творчого потенціалу.

Аннотация. Чирва Е. Ч. Нетрадиционные приемы раскрытия творческого потенциала будущего художника-педагога. В статье рассматриваются перспективы использования нетрадиционных методик и приемов актуализации и раскрытия творческого потенциала личности, которые базируются на использовании визуальных средств. На основе рассмотрения известных нетрадиционных стратегий активизации и развития творческих способностей личности, прослеживаются пути совершенствования профессиональной подготовки студентов художественно-графических факультетов педвузов.

Ключевые слова: художник-педагог, личность, реализация творческого потенциала.

Annotation. Chirva O. Untraditional ways of revealing of creative potential of future painter-teacher. The perspectives of utilization of untraditional methods and ways of actuating and revealing of a personality's creative potential, which is grounded on a using of visual means, are considered in the article. On the basis of examining of spread untraditional strategies of stirring up and developing of creative abilities of a personality the ways of perfection of professional training of art departments students of teachers training institutes are observed.

Key words: painter-teacher, personality, realization of creative potential.

Постановка проблеми. Головною метою педагогічного впливу на процес творчої діяльності особистості у середніх та вищих навчальних закладах є розкриття творчого потенціалу через актуалізацію сформованих у початковій школі творчих здібностей і якостей та гармонізацію всієї пізнавально-творчої сфери особистості. Важливість вирішення проблеми підготовки фахівця готового до творчої продуктивної праці не викликає сумніву. Особливо актуальною вона залишається на творчих, художніх факультетах педагогічних вузів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зазначена проблема не нова. Протягом минулого століття вона вирішувалась шляхами

розвитку художніх здібностей, засвоєнням спеціалізованих технік і формуванням професійної майстерності студентів.

Психологи розглядали проблеми розвитку творчих здібностей засобами образотворчого мистецтва у рамках фрейдизму, біологізаторського напрямку, гештальтпсихології і теорії сенсорної організації і пізнавальних структур (праці Брунsvіка, Вудвордса, Еймса, Хебба та ін.). Гносеологічний підхід 30-40-років (О. О. Потєбня, В. Гумбольдт) також визначив важливі раціональні прийоми розвитку творчих здібностей.

Якісно новий рівень у дослідженнях 60-70 років забезпечив підхід до вирішення проблем розкриття творчого потенціалу особистості на засадах поєднання емоційних і раціональних процесів. Великий вплив на створення теорії творчості справили праці Гілфорда з питань розвитку дивергентного мислення, Торранса з розвитку креативності мислення, дослідження Б. Г. Ананьєва, П. Я. Гальперіна, А. М. Леонтьєва, Б. М. Теплова, Д. М. Узнадзе присвячені операційним аспектам творчої діяльності.

Можливості розвитку творчих здібностей особистості через застосування образотворчої діяльності як знаково-символічної розкривають дослідження В. С. Мухіної, Н. Г. Салміної, І. С. Якіманської. Сучасні дослідження Р. Арнхейма, Ж. Лакана, П. Рікера, В. С. Ротенберга, К. Г. Юнга демонструють комплексні підходи до визначення ролі образотворчої діяльності у розкритті творчого потенціалу особистості і відкривають нові можливості експериментальних досліджень.

Педагогічні дослідження починаючи з "Великої дидактики" Я. А. Коменського і "Азбуки спостереження" І. Г. Песталоцці накопичили величезний досвід формування творчої особистості засобами образотворчої діяльності. Це "геометральний метод" систем І. Д. Прейслера, Шмідтів, братів Дюпної, А. П. Сапожнікова, розвиваюча методика П. П. Чистякова, досвід інших видатних художників-педагогів, "виховні технології" гуманістичної педагогіки (у працях М. Монтессорі, Р. Штайнера, С. Френе).

Сучасні дослідження Д. В. Вількєєва, О. А. Дьоміна, В. І. Євдокімова Л. В. Занкова, І. Т. Огороднікова, Ю. А. Полуянова, Г. І. Шамової висвітлюють внутрішні дидактичні умови поєднання

візуальних і вербальних засобів навчально-виховного процесу для становлення творчої особистості. Дослідниками розроблено велика кількість різноманітних видів самостійних вправ (В. С. Кузін, М. М. Ростовцев, Б. М. Неменський), графічні вправи по пам'яті, за уявою та уявленням (Т. Ф. Беляєв, О. А. Авсіян), системи проблемних, пошуково-творчих графічних завдань (О. О. та І. А. Барташнікови, А. З. Зак, О.Є. Падалко).

Формулювання цілей статті. Розроблені на сьогодні методики і прийоми розвитку творчих здібностей студента за рахунок розвитку активної уяви і уявлення (рисунок за пам'яттю, уявою, швидкі накидки та замальовки, тривалий композиційний пошук і т. і.) необхідно доповнити методиками застосування і контролю пасивної уяви на стадіях виношування замислу, імпровізації, інсайту, які зберігає досвід нетрадиційного використання візуальної та зображальної діяльності щодо концентрації, розширення та змін станів свідомості.

Розвиток теорії художньої творчості потребує вивчення і комплексного аналізу можливостей впливу образотворчої діяльності як на свідомі, так і позасвідомі і підсвідомі компоненти інтелектуальної сфери особистості.

Нетрадиційні методи використання образотворчої діяльності для актуалізації творчого потенціалу особистості все ще залишаються поза увагою науковців. Стаття присвячена розгляду головних стратегій нетрадиційного використання візуальної інформації та зображальної діяльності у активізації і розкритті творчого потенціалу особистості.

Результати дослідження. Вивчення різних підходів до використання образотворчої діяльності у становленні творчої особистості художника-педагога доводить, що теоретичною і експериментальною наукою, мистецтвом накопичено величезний досвід актуалізації і розвитку творчого потенціалу за рахунок впливу на свідому сферу особистості.

Зазначений досвід представляє змістовний аспект художньої освіти і потребує, в сучасних умовах, ретельного аналізу, теоретичного узагальнення і комплексного використання у навчально-виховному процесі як діяльнісно-творчого компоненту. Тобто, більшої уваги заслуговують технології і методи становлення різних способів творчої діяльності. Студент має отримати досвід творчої діяльності,

визначитись щодо власного пізнавально-творчого “профілю” (за І. С. Якіманською (5).

Вирішення проблеми, на наш погляд, знаходиться у межах розкриття загального творчого потенціалу особистості, оволодіння нею стратегіями творчої діяльності та саморозкриття особистісного стилю професійної діяльності за рахунок особистісно-діяльнісного підходу до організації навчання на художньо-графічних факультетах педагогічних університетів.

Сьогодні “усвідомлення людини як особистості, теоретичне обґрунтування шляхів її соціалізації, росту та преображення засобами культури та науки складає основу педагогічного знання” (2,10). В умовах культурологічного підходу до проблем становлення творчої особистості особливого значення набувають дослідження візуальних текстів як ефективного засобу набуття досвіду творчої діяльності і визначення власного художнього стилю.

Відомо, що культурні надбання набувають значення лише в індивідуальному контексті. Особливого значення візуальні засоби набувають в умовах персоналізованої освіти – системи, яка за визначенням В. П. Беспалько “будується з урахуванням домінантних спеціальних здібностей та психічної спрямованості кожного окремого учня для його унікального особистісного розвитку” (1, 92).

Педагогічний вплив повинен мати випереджаючу, терапевтичну спрямованість та інструментарій, за допомогою якого можливі якісні і кількісні вимірювання змін пізнавально-творчої інтелектуальної сфери особистості. Заміна предметно-дисциплінарної педагогіки корекційною, превентивною педагогічною теорією потребує вдосконалення використання засобів навчання, розробки і впровадження нових ефективних технологій.

Інтерес з цього приводу викликають міждисциплінарні дослідження Серова М. В. Проведений ним аналіз семантики колористичних канонів у традиційних культурах дозволив об’єктивувати світло-кольорові відносини відповідно головним функціям інтелекту і створити модель “фізико-психо-фізіологічної системи вимірювань у хроматизмі, яка органічно поєднала фізику і психіку, зовнішній та внутрішній світ, тобто світло і колір зовнішньої

середі з інтелектом людини як відкритою системою” (4,225). Зазначене дослідження демонструє можливість формалізації уявлень та понять у психолого-педагогічних дослідженнях і використання точних наукових одиниць їх вимірювання.

Сутність творчої діяльності будь якого напрямку (за В. Козловим) полягає у подоланні рамок наявного буття: часу та місця. “Вихід за межі відомого, освоєного, окультуреного складає сутність того, що ми називаємо трансцендентним проектом в історії людства” (3,11). Процеси творчості, розкриття творчого потенціалу особистості щільно пов’язані з дослідженням незвичайних станів свідомості, якими займається сучасна трансперсональна психологія і розробкою технологій на базі превентивної персоналізованої педагогіки.

Розробка і впровадження технологій використання візуальних засобів щодо актуалізації та розкриття творчого потенціалу особистості потребує ретельного аналізу великої кількості нетрадиційних методик.

Існуючи нетрадиційні методики можна розподілити за характером впливу на інтелект людини. Це, насамперед, такі, що поширюють межі сприйняття обмеженої інформації через активізацію недостатніх відчуттів або через наслідування та переживання стану “імаго”. Широке розповсюдження дістали технології використання візуальної інформації та зображальної діяльності щодо самоконцентрації свідомості та медитації. Інтерес викликають методики, які послаблюють контроль з боку самосвідомості і активізують роботу підсвідомості особистості на різних етапах творчого процесу. Але окремого аналізу потребують існуючі методики небезпечного зовнішнього впливу на інтелектуальну сферу особистості (використання алкогольних, наркотичних, психотропних засобів, голодування, шаманізм та таке інше).

До методик, що поліпшують візуальне сприйняття та активізують творчі процеси особистості, належать дослідження І. Ю. Матюгіна (керівника центру ейдетичної пам’яті), Л. П. Грімака (доктора медичних наук). Вони доводять, що організована певним чином візуальна інформація забезпечує миттєве запам’ятовування. Але використання запропонованих методик розвитку ейдетичної пам’яті потребує від особистості вмінь усвідомлювати, узагальнювати інформацію, тобто активно управляти власною пам’яттю.

Інтерес викликають акторські технології активізації творчого стану. Акторська емоційна гімнастика О. В. Бояршинова зумовлює пробудження стану натхнення, актуалізацію творчих сил. Фіксація комплексу зазначених емоційних станів можлива як за рахунок фізичних вправ, так і через опорні візуальні сигнали-образи. Акторські методики “проникнення” доктора Гастона фон Дюльферта та інших дослідників спрямовані на усвідомлення специфічних рис персонажу через відтворення його образу у власній підсвідомості. За таких умов відчуття, думки, погляди образу стають власністю актора. Поряд з цим, В. В. Авдєєв пропонує зосередитись на образі власного тіла і прислухатися до власних відчуттів. Таким чином, включаються механізми підсвідомості, які відновлюють процеси саморегуляції та запобігають виникненню стресових, депресивних станів.

Зазначені процеси перевтілення, вживання в образ притаманні також і образотворчій діяльності. Відповідно прийоми активізації зазначених емоційних станів можуть виявитись корисними під час виконання самостійних завдань творчого характеру. Не менш важливими виявляються прийоми емоційної саморегуляції на різних етапах творчого процесу. Враховуючи набутий досвід управління емоційною сферою інтелекту особистості, маємо погодитись, що проблема копіювання видатних художніх творів та способу творчої діяльності як художників, так і педагогів набуває нового значення. Копіювання картини, більш того, творчої манери майстра, відповідно закону зворотної дії Карслуе Германа Ріхтера дозволяє не лише засвоїти технічні прийоми художньої діяльності, але й збагатити емоційний досвід, поширити арсенал стратегій творчої діяльності, розвинути власні творчі здібності.

Нетрадиційні методики активізації творчого потенціалу людини за рахунок переживання незвичайних станів свідомості (технології С. Грофа, Бутейко, В. М. Райкова, Х. М. Алієва, І. П. Ратова, О. Будзи, досвід використання певних прийомів у буддизмі, суфізмі, даосизмі, різних напрямків йоги, християнстві,...) та звільнення від контролю свідомої сфери демонструють величезні можливості використання візуальних засобів для корекції, гармонізації, розвитку та становлення пізнавально-творчої сфери особистості. Прийоми пробудження

внутрішніх візуальних образів, медитативна образотворча діяльність, методи управління ними, навички програмованої саморегуляції, на яких засновані зазначені технології, можуть бути використані в процесі виконання творчих завдань та саморозкриття творчого потенціалу особистості. Такі технології можуть бути корисними при створенні умов педагогічної взаємодії, співтворчості, моделюванні творчого середовища або творчого стану окремої особистості.

Певної уваги та аналізу потребують невербальні методики моделювання системи уявлень особистості, які запропоновані нейролінгвістичним програмуванням. Дослідження взаємовпливу бази психічних переживань та процесів формоутворення і використання певних конструкцій художніх образів в творчій діяльності мають важливе значення для розвитку художньої педагогіки.

Висновки. Розкриття нетрадиційних прийомів використання образотворчого мистецтва щодо впливу на творчий потенціал особистості, розвиток інформатики, міждисциплінарні наукові розробки дають можливість говорити про світло-колеристичні візуальні тексти як про універсальний культурологічний засіб пізнання та самопізнання, навчальний засіб, що поєднує багатство емоційних переживань і можливість чітких наукових вимірювань головних функцій інтелекту.

Гармонійний, рівнобічний прояв емоційних, аналітичних і більшою мірою художніх та педагогічних здібностей студентів художньо-графічних факультетів залежить від оволодіння ними різними прийомами актуалізації власного творчого потенціалу і керованого використання стратегій творчої діяльності із залученням свідомих, підсвідомих і позасвідомих компонентів інтелектуальної сфери особистості.

Спрямованість навчально-виховного процесу на особистість студента, врахування особливостей його пізнавально-творчої сфери, комплексне і системне використання певних, суб'єктно спрямованих методів розкриття і розвитку творчого потенціалу створять умови для ефективного навчального процесу на художньо-графічному факультеті, розвитку як загальних творчих, так і спеціальних художніх і педагогічних здібностей студентів.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Окреслена у статті галузь питань залишається найменш дослідженою

хоча в умовах підвищеної уваги педагогіки до культурологічного, персоналізованого, превентивного підходів в організації освітніх систем, виявляється найбільш актуальною. Недостатньо вивченим залишається, також, досвід комплексного впливу різних видів мистецтв та художньої діяльності на становлення творчих якостей та здібностей особистості.

Література

1. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. – М., 1989.
2. Кондрашова Л. В. Превентивная педагогика: Учебное пособие. – Кривой Рог: КГПУ, 2004. – 304 с.
3. Майков В. В., Козлов В. В. Трансперсональная психология: Истоки, история, современное состояние. – М.: ООО Издательство АСТ и др., 2004. – 603 с.
4. Серов Н. В. Светоцветовая терапия. Смысл и значение цвета: информация – цвет – интеллект. – СПб.: Речь, 2001. – 256 с.
5. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. – М.: Сентябрь, 1996. – 96 с.